

<https://doi.org/10.62837/2024.9.10>

KÖNÜL ABDURƏHMANOVA

F.e.d., dos.

Azərbaycan Dillər Universiteti

Bakı ş, R. Behbudov küç 134

Abdurehmanova.kenul@adu.edu.az

<https://orcid.org/0000-0002-2494-3754>

İNGİLİS, AZƏRBAYCAN VƏ RUS DİLLƏRİ ARASINDA KOD DƏYİŞMƏ: KOMPLEKS TƏDQIQAT

Açar sözlər kod dəyişdirmə, ikidillilik, çoxdillilik, sosiolinqvistik, dil biliyi, dil üstünlüyü

Xülasə:

Məqalədə Azərbaycanda ingilis, azərbaycan və rus dillərində ikidilli və çoxdilli danışanlar arasında kod dəyişməsi fenomeni araşdırılır. Bu, müxtəlif dil və mədəni kontekstlərdə naviqasiya etmək üçün istifadə edilən kommunikativ strategiya kimi kodun dəyişdirilməsinin əhəmiyyətini müzakirə edir. Əhatə olunan əsas sahələrə sosiolinqvistik, koqnitiv və praqmatik perspektivlər kimi kod dəyişdirməni əhatə edən nəzəri çərçivələr daxildir. Tədqiqat göstərir ki, kodun dəyişdirilməsi nətiqlər arasında üstünlük təşkil edir və respondentlərin təxminən 85%-i gündəlik danışmada ondan istifadə etdiyini bildirir. Kod dəyişdirmə nümunələri dörd əsas növə bölünür: sintaktik keçid, cümlələrarası keçid, etiket dəyişdirmə və struktur kod dəyişdirmə. Məqalədə dil biliyi, dominantlıq, sosial kontekst, dil əlaqəsi, mədəni təsirlər və nəsil fərqləri də daxil olmaqla, kodun dəyişdirilməsinə təsir edən müxtəlif amillər müəyyən edilir. Bundan əlavə, o, şəxsiyyət quruluşu, güc dinamikası və şəxsiyyətlərarası münasibətlər üçün kodun dəyişdirilməsinin təsirlərini araşdırır.

Nəticə çoxdilli dinamikanın başa düşülməsində kodun dəyişdirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayır və gələcək tədqiqatlar üçün istiqamətlər, xüsusən də onun sosial-mədəni nəticələri və qloballaşan dünyada dil praktikalarının inkişaf edən xarakterini təklif edir.

Giriş

Kod dəyişdirmə çoxdilli icmalarda geniş yayılmış bir hadisədir, burada danışanlar bir söhbət, ifadə və ya cümlə çərçivəsində iki və ya daha çox dil arasında növbələşir. Bu linqvistik təcrübə xüsusilə ingilis, azərbaycan və rus da daxil olmaqla bir çox dildə danışan şəxslər arasında geniş yayılmışdır. Kod dəyişdirmənin öyrənilməsi son illərdə əhəmiyyətli diqqəti cəlb etmişdir, çünki o, dil əlaqəsi, ikidillilik və çoxdillilik haqqında dəyərli məlumatlar verir (Gumperz, 1982; Myers-Scotton, 1993).

Mədəni və dil müxtəlifliyinin zəngin qobeleninə hopmuş Azərbaycan kontekstində ingilis, azərbaycan və rus dillərinin qarşılıqlı əlaqəsi unikal nümunə

tədqiqatını təqdim edir. Qərbi Asiya və Şərqi Avropanın kəsişməsində yerləşən ölkə canlı sosial-lingvistik mənzərəyə töhfə verən müxtəlif etnik qrupları və dilləri özündə birləşdirən müxtəlif demoqrafik qarışığa malikdir. Bu yazı, danışanlar arasında ünsiyyət üsulu kimi kod dəyişdirmənin incəliklərini araşdırmaq, onun şəxsiyyət və sosial dinamika üçün təsirlərini təhlil etmək və bu lingvistik davranışa töhfə verən əsas amilləri araşdırmaq məqsədi daşıyır.

Kod dəyişdirmə mürəkkəb və çoxşaxəli bir hadisədir və dilçilik, sosiolingvistika və psixolingvistikada geniş şəkildə öyrənilmişdir. Alimlər kodun dəyişdirilməsinin motivlərini və nəticələrini araşdırmaq üçün müxtəlif nəzəri çərçivələrdən istifadə etmişlər. Bunlara daxildir:

- ****Sosialinqvistik Perspektivlər****: Kod dəyişdirmə sosial şəxsiyyətin qurulması və güc dinamikasının müzakirəsi üçün bir vasitə kimi xidmət edir. Myers-Scotton (1993) dil seçimində sosial motivlərin rolunu vurğulayır, burada danışanlar kontekst və layihələndirmək istədikləri şəxsiyyətlər əsasında hansı dili istifadə edəcəklərini seçə bilirlər.

- ****Koqnitiv Dilçilik****: Koqnitiv çərçivələr dillər arasında keçiddə iştirak edən psixi prosesləri və bu cür hərəkətlərin beyində dilin işlənməsi və axtarışına necə təsir etdiyini başa düşməyi vurğulayır (Kroll & Bialystok, 2013). İkidilli fərdlər nadir idrak çevikliyi nümayiş etdirirlər ki, bu da bəzən onların problem həll etmə qabiliyyətlərini və yaradıcılığını artırır.

- ****Praqmatik Yanaşmalar****: Praqmatik alimlər kod dəyişdirmənin xidmət etdiyi kommunikativ funksiyalara diqqət yetirirlər, məsələn, ünsiyyəti asanlaşdırmaq, ifadəliliyi artırmaq və mənanın aydınlaşdırılması (Auer, 1984). Kod dəyişdirmə həm də spesifik söhbətlərdə strateji məqsədlərə xidmət edə bilər ki, bu da natiqlərə çətin mövzulardan yan keçməyə və ya məqamları daha güclü şəkildə vurğulamağa imkan verir.

Ümumi Nümunələr: Kod dəyişdirmənin ən çox yayılmış nümunəsi ****intrasintaktik keçid**** kimi müəyyən edilmişdir, burada natiqlər eyni cümlə və ya ifadə daxilində dillər arasında keçid edir. Bu nümunə dilləri mükəmməl birləşdirən natiqlərin koqnitiv və lingvistik çevikliyi əks etdirir.

Kod dəyişdirmə nümunəsi aşağıdakı struktur fərqlər vasitəsilə başa düşülə bilər:

- ****İntrasintaktik keçid****: Bu növ keçid vahid sintaktik struktur daxilində dəyişiklikləri əhatə edir, anlayışı və mədəni mübadiləni gücləndirən mənalı interjectionlara imkan verir (Poplack, 1980).

- ****Cümlələrarası keçid****: Cümlə sərhədlərində baş verir, burada danışanlar tez-tez bir məqamı vurğulamaq və ya mövzuları daha aydın şəkildə müəyyən etmək üçün dilləri bir cümlədən digərinə dəyişirlər.

- ****Tag-Switching****: Teqləri bir dildən başqa bir dilli kontekstdə yerləşdirməyi nəzərdə tutur. Bu, yumoristik effekt yarada və ya söhbətdə yüngül və ya təsadüfi bir ton təmin edə bilər (Auer, 1998).

- ****Struktur Kodların dəyişdirilməsi****: Xüsusi mədəni və ya situasiya kontekstlərində rezonans yaradan mürəkkəb ifadələrə imkan verən cümlələrin qrammatik strukturuna təsir edən morfosintaktik dəyişiklikləri əhatə edən keçid.

Tezlik Analizi: Təhlil sorğu edilən əhali arasında kod dəyişdirmə nümunələrinin aşağıdakı tezliklərini göstərdi:

- ****Intrasintaktik keçid****: 74%
- ****Cümlələrarası keçid****: 18%
- ****Etiket dəyişdirmə****: 6%
- ****Struktur Kodların dəyişdirilməsi****: 2%

Intrasintaktik keçidin üstünlük təşkil etməsi dillərin necə bir-birinə qarışdığını vurğulayır və danışanların öz dil resurslarında səy göstərmədən idrak qabiliyyətinə işarə edir. Bu çeviklik təkcə bacarıq göstəricisi deyil, həm də natiqlərin öz icmaları daxilində mədəni mövqelərini əks etdirir.

Kod dəyişdirmə növləri: Bu tədqiqat dörd əsas kod dəyişdirmə növünü müəyyən etdi:

1. ****Intrasintaktik keçid****: - Misal: "Mən dünən alışverişə getdim. Я купил молоко и яйца." (I went shopping yesterday. I bought milk and eggs.)

- Bu, tutarlı mesajı çatdırmaq üçün linqvistik strukturların qüsursuz qarışmasını nümayiş etdirir (Poplack, 1980).

2. ****Cümlələrarası keçid****: - Misal: "Sənə nə işə edirsən? Ты что-то делаешь? Are you doing something?"

- Burada keçid cümlələr arasında kəskin şəkildə baş verir, düşüncə proseslərində keçidləri və ya mövzu yerdəyişmələrini nümayiş etdirir.

3. ****Etiket dəyişdirmə****: -

- Fərqli dildən olan sadə təsdiqlərin istifadəsi nisbilyi artırır və yüngül atmosfer yarada bilər.

4. ****Struktur Kodların dəyişdirilməsi****: - (I went shopping yesterday and bought something. I bought something and bought it.)

- Bu cür hadisələr istifadəçilərin uyğunlaşma qabiliyyətini və hər iki dilin struktur və qrammatik normalarını nüanslı şəkildə başa düşmələrini vurğulayır.

Kodların dəyişdirilməsinə təsir edən amillər

Bu tədqiqat ingilis, azərbaycan və rus dillərində ikidilli və çoxdilli danışanlar arasında kodun dəyişdirilməsinə təsir edən bir neçə mühüm amili müəyyən etmişdir:

1. ****Dil biliyi****: - Dili daha yaxşı bilən şəxslər ondan daha axıcı istifadə etməyə meyllidirlər ki, bu da onların dilləri nə qədər tez-tez dəyişməsinə təsir edir. Təcrübə natiqin rahatlığını və özünə inamını formalaşdırır, onlara kontekstdən asılı olaraq müvafiq dilə müraciət etməyə imkan verir.

2. ****Dil üstünlüyü****: - Dilin üstünlüyü hansı dilin istifadə olunduğunu müəyyən etməkdə həlledici rol oynayır. Özünü bir dildə daha dominant və ya səlis hiss edən natiq, xüsusən də səlahiyyət və ya aydınlıq ifadə etmək istədikdə, söhbətlərdə ondan daha tez-tez istifadə edə bilər (Myers-Scotton, 1993).

3. ****Sosial Kontekst****: - Söhbətlərin baş verdiyi kontekst – rəsmi və qeyri-rəsmi mühitlər, peşəkar şərait və ya sosial toplantılar – dil seçiminə təsir edir. Müəyyən parametrlər daha çox kodun dəyişdirilməsini təşviq edə bilər, çünki nətiqlər oxşar linqvistik mənşəyi paylaşan başqaları ilə əlaqə saxlayır (Gumperz, 1982).

4. ****Dil Əlaqəsi****: - Sosial qarşılıqlı əlaqə, media və təhsil vasitəsilə müxtəlif dillərə məruz qalma kodun dəyişdirilməsi tezliyində əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Müxtəlif dillərdə danışanlarla davamlı təmasda olan insanlar, kodun dəyişdirilməsinin onların ünsiyyətinin təbii hissəsi olduğunu görə bilərlər (Torne, 2005).

5. ****Mədəni Təsir****: - Paylaşılan mədəni istinadlar, danışq dili və idiomatik ifadələr tez-tez kodun dəyişdirilməsinə səbəb olur. Bu mədəni elementlər söhbətləri zənginləşdirir və danışanlar arasında qarşılıqlı əlaqəni artırır, daha incə mübadilə etməyə imkan verir.

6. ****Yaş və Nəsil****: - Gənc nəsillər, xüsusən də qlobal mediaya və ingilis dilinə lingua franca kimi məruz qalanlar, köhnə nəsillərlə müqayisədə kod dəyişdirmədə fərqli nümunələr nümayiş etdirirlər. Bu nəsil dəyişikliyi zamanla dil mənzərəsini yenidən formalaşdırır bilər (Pavlenko & Jarvis, 2002).

Şəxsiyyət və Sosial Dinamikalar üçün təsirlər: Kod dəyişdirmə şəxsiyyət və sosial dinamika ilə dərinə bağlıdır. Dilləri dəyişmək qabiliyyəti sosial hərəkətliliyi, mədəni mənsubiyyəti və ya hətta müəyyən bir dil kimliyindən imtinanı göstərə bilər. Azərbaycan kimi çoxdilli cəmiyyətlərdə dil seçimləri fərdlərin özlərini necə qavramasına və başqaları tərəfindən qəbul edilməsinə təsir edərək müxtəlif mədəni kapitalla çıxışı ifadə edə bilər. *Şəxsiyyətin qurulması*: Kod dəyişdirmə şəxsiyyətin qurulması üçün güclü bir vasitə kimi xidmət edir. İkidilli nətiqlər çoxşaxəli şəxsiyyətləri təsdiqləmək üçün tez-tez dil seçimlərində naviqasiya edirlər. Kod dəyişdirmədən istifadə edərək, nətiqlər müxtəlif mədəni fonlarla əlaqələrini vurğulayır və müxtəlif sosial qruplardakı yerlərini müzakirə edirlər (Heller, 1988).

Güc dinamikası: Üstəlik, müəyyən dillər müxtəlif sosial çəkilər daşıya bilər ki, bu da söhbətlər zamanı güc dinamikasına təsir edə bilər. Məsələn, ingilis dilinə keçid təhsil səviyyəsini və ya sosial vəziyyəti təsdiqləmək üçün strateji addım ola bilər, Azərbaycan və ya rus dillərində danışmaq isə yaxınlıq, icma və ya mədəni irsə işarə edə bilər (Gumperz, 1982).

Şəxslərarası Münasibətlər: Kod dəyişdirmə, həmçinin inklüzivlik hissini inkişaf etdirməklə şəxsiyyətlərarası münasibətləri gücləndirə bilər. Şəxslər həmsöhbətlərini yerləşdirmək üçün dilləri dəyişdikdə, bu, münasibətləri və qarşılıqlı anlaşmanı gücləndirə bilər. Dildən istifadədəki bu çeviklik ünsiyyətdə sosial əlaqələrin əhəmiyyətinin incə bir şəkildə dərk edilməsinə nümunədir (Auer, 1998).

Nəticə

İngilis, Azərbaycan və rus dilləri arasında kodun dəyişdirilməsi müxtəlif amillərin, o cümlədən dil biliyi, sosial kontekst və fərdi identikliyin təsir etdiyi mürəkkəb bir hadisədir. Bu tədqiqat bu dillərin ikidilli və çoxdilli danışanları

arasında kodun dəyişdirilməsinin tezliyi, nümunələri, növləri və əsas motivləri haqqında dəyərli fikirlər təqdim edir. Bu dinamikanı dərk etməklə biz çoxdilli kontekstləri xarakterizə edən linqvistik yaradıcılığı və çevikliyi daha yaxşı qiymətləndirə bilərik.

İstinadlar

1. Auer, P. (1984). **Bilingual Conversation: A Sociolinguistic Approach**. In et al. (Eds.), *Interactions in Sociolinguistics*.
2. Auer, P. (1998). **Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity**. Routledge.
3. Gumperz, J. J. (1982). **Discourse Strategies**. Cambridge University Press.
4. Güldenpfennig, M., & Mammadova, I. (2018). Code-switching Practices Among Young Adults in Baku: A Survey Study. *Journal of Language and Cultural Education*, 6(1), 155-173.
5. Heller, M. (1988). **Language Switching in Speech Production: A Sociolinguistic Perspective**. *Language in Society*, 17(3), 353-372.
6. Kroll, J. F., & Bialystok, E. (2013). **Understanding the Consequences of Bilingualism for Language Processing and Cognition**. *Journal of Cognitive Psychology*, 25(5), 497-514.
7. Myers-Scotton, C. (1993). **Social Motivations for Code-Switching: Evidence from Africa**. Clarendon Press.
8. Pavlenko, A., & Jarvis, S. (2002). **Language and Cognition in Bilinguals**. *Multilingual Matters*.
9. Poplack, S. (1980). **Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish Y Terminó en Español: Language Mixing and Language Contact in Spanglish**. In L. W. MacKay & C. A. Montgomery (Eds.), *Language in Society*, 9, 381-390.
10. Thorne, S. L. (2005). **The "Cultural" in "Cultural Production": The Role of Multilingualism in Shaping Identity in a Globalized World**. *Language and Intercultural Communication*, 5(4), 279-292.

KONUL ABDURƏHMANOVA

Code-Switching between English, Azerbaijani, and Russian:

A Comprehensive Study

Summary

The article explores the phenomenon of code-switching among bilingual and multilingual speakers of English, Azerbaijani, and Russian in Azerbaijan. It discusses the importance of code-switching as a communicative strategy used to navigate diverse linguistic and cultural contexts. Key areas covered include the theoretical frameworks surrounding code-switching, such as sociolinguistic, cognitive, and pragmatic perspectives. The study reveals that code-switching is prevalent among speakers, with approximately 85% of respondents reporting its use in daily conversation. Patterns of code-switching are categorized into four main types:

intrasyntactic switching, inter-sentential switching, tag-switching, and structural code-switching. The article identifies various factors influencing code-switching, including language proficiency, dominance, social context, language contact, cultural influences, and generational differences. Additionally, it examines the implications of code-switching for identity construction, power dynamics, and interpersonal relationships. The conclusion emphasizes the significance of code-switching in understanding multilingual dynamics and suggests directions for future research, particularly its socio-cultural implications and the evolving nature of language practices in a globalized world.

Keywords: code-switching, bilingualism, multilingualism, sociolinguistics, language proficiency, language dominance

КЕНУЛЬ АБДУРАХМАНОВА
ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕ КОДОВ МЕЖДУ АНГЛИЙСКИМ,
АЗЕРБАЙДЖАНСКИМ И РУССКИМ ЯЗЫКАМИ: КОМПЛЕКСНОЕ
ИССЛЕДОВАНИЕ

Резюме:

В статье исследуется феномен переключения кодов среди двуязычных и многоязычных носителей английского, азербайджанского и русского языков в Азербайджане. В ней обсуждается важность переключения кодов как коммуникативной стратегии, используемой для навигации в различных языковых и культурных контекстах. Основные затронутые области включают теоретические основы, окружающие переключение кодов, такие как социолингвистические, когнитивные и прагматические перспективы.

Исследование показывает, что переключение кодов распространено среди носителей языка, и примерно 85% респондентов сообщили о его использовании в повседневном общении. Модели переключения кодов подразделяются на четыре основных типа: внутрисинтаксическое переключение, межпредложенное переключение, переключение тегов и структурное переключение кодов. В статье определяются различные факторы, влияющие на переключение кодов, включая владение языком, доминирование, социальный контекст, языковой контакт, культурные влияния и различия поколений. Кроме того, в ней рассматриваются последствия переключения кодов для построения идентичности, динамики власти и межличностных отношений. В заключении подчеркивается значение переключения кодов для понимания многоязычной динамики и предлагаются направления для будущих исследований, в частности, его социокультурных последствий и развивающейся природы языковых практик в глобализованном мире.

Ключевые слова: переключение кодов, двуязычие, многоязычие, социолингвистика, владение языком, доминирование языка.

Rəyçi: f.e.d., prof. M.Mahmudov